

MENSEN

willen weten wat de toekomst zal brengen, dat is iets van alle tijden. Zo had de Lydische koning Croesus in de zesde eeuw voor Christus de nodige vragen over wat er in het verschiet lag. Volgens de overlevering deed hij een voor die tijd opzienbarend vergelijkend onderzoek. Omdat hij een betrouwbaar orakel nodig had, zond hij bodes naar allerlei orakels rond de Middellandse Zee, met de opdracht op één bepaalde dag te vragen wat Croesus op dat moment aan het doen was.

Croesus maakte het de orakels moeilijk door een vreemde bezigheid te kiezen: hij had een schildpad en een schaap in stukken gehakt en beide gekookt in een bronzen ketel met een bronzen deksel. Alleen het orakel van Delphi kwam met het goede antwoord. Sindsdien beschouwde Croesus het orakel van Delphi als onfeilbaar. Daarom legde hij het de vraag voor of hij de Perzen de oorlog moest verklaren. 'U zult een groot rijk vernietigen', luidde het beruchte antwoord van het orakel. Croesus, die dacht dat de uitspraak sloeg op het Perzische rijk, begon de oorlog – en verloor zijn eigen grote rijk.

Croesus deed zijn vergelijkend onderzoek omdat hij twijfelde aan de kwaliteit van de voorspellingen van orakels. Zijn wantrouwen was heel gewoon in de Griekse oudheid: waarzeggers en mediums werden bijna zonder uitzondering met alle gradaties van achterdocht bekeken. Waarzeggerij stond op zichzelf echter niet ter discussie; niemand durfde de tekens van de goden te betwijfelen. In goden geloofde je, dat sprak voor zich. Juist de mensen die erbij betrokken waren, maakten de orakels en andere goddelijke tekens onbetrouwbaar. Volgens de Grieken verdraaiden die mensen – al dan niet moedwillig – de betekenis van de tekens en gaven dan zo een verkeerde voorspelling.

'De goden bleven buiten schot, ook als de toekomst anders liep dan voorspeld.'

Maar ondanks deze achterdocht werden de tussenpersonen niet per se beschouwd als onbelangrijke charlatans. In zijn recente boek *The Seer in Ancient Greece* stelt Michael Flower, senior wetenschappelijk onderzoeker aan Princeton University, dat zij professionals waren. De autoriteit en expertise van de ziener waren onmisbaar in tijden van crisis én in het dagelijks leven. Flower benadrukt dat de ziener zijn autoriteit en expertise demonstreerde door een *image* voor zich-

Orakels, waarzeggers en andere toekomstvoorspellers

Wat de toekomst ons (niet) zal brengen

De behoefte aan toekomstdenken groeit in onzekere tijden. Echter, een suggestie van zekerheid rond toekomstvoorspellingen wordt snel gelogenstraft als zaken zich anders blijken te ontwikkelen – oud-Griekse verhalen en praktijken getuigen hiervan. Hoe kunnen we dan toch uitspraken doen over de toekomst? **door Kim Beerden**

zelf te creëren. Dit deed hij door middel van zijn charisma, geleerdheid en optreden. Deze factoren droegen samen bij aan zijn betrouwbaarheid onder het volk en zijn leiders. Als een ziener aantoonbaar onjuiste uitspraken deed, tastte dat zijn autoriteit aan. Maar het principe dat de goden tekens gaven die geïnterpreteerd konden worden – dat zij dus uitspraken over de toekomst deden – bleef overeind. Dit principe was juist mogelijk door de ziener de schuld te geven: de goden bleven buiten schot, ook als de toekomst anders liep dan voorspeld.

Vijftiendertig eeuwen later bestaan orakels, waarzeggers en andere toekomstvoorspellers nog steeds. Ook nu liggen ze onder vuur: 'Ik voorspel dat voorspellingen niet uitkomen', verklaarde SER-voorzitter Alexander Rinnooy Kan laatst nog (*NRC Handelsblad*, 21 april 2010). Naast *toekomstvoorspellingen* is een meer wetenschappelijke methode ontstaan om vooruit te kijken: de *toekomstverkenning*, die gebruikmaakt van mogelijke toekomst-

scenario's. Het concept 'toekomstverkenning' kan, naar Paul Rademaker in zijn oratie als hoogleraar aan de Universiteit Twente, als volgt gedefinieerd worden: 'enerzijds gaat het om het in kaart brengen van de waarschijnlijke en mogelijke ontwikkelingen – met hun bedreigingen en kansen – en anderzijds om het etaleren van de toekomst als openheid, als nog te realiseren werkelijkheid.' Op deze manier kan de onzekerheid gekwantificeerd worden. Beleidsmakers kunnen op basis van scenario's rekening houden met allerlei factoren die de toekomst kunnen beïnvloeden en zo risicoanalyses maken.

Dit is een fundamenteel andere manier van denken dan in de oudheid gebruikelijk was. Een voorbeeld uit het boek *Oracles, Curses, and Risk Among the Ancient Greeks* van Esther Eidinow, universitair docent oude geschiedenis te Birmingham, kan dat nog eens verhelderen. Tussen 420 en 400 voor Christus stelde iemand het orakel van Dodona de vraag: 'Zal het beter voor Leuka zijn als ze hier

De ziener die streefde naar objectieve weergave zonder invullingen beschreef "wazige vormen", "onduidelijke configuraties" en "sluiers".

Tekening: Matthias Giesen.

THE SEER IN ANCIENT GREECE
door Michael A. Flower.
University of California Press.
Berkeley, CA 2008. 328 pag. € 26,50

ORACLES, CURSES, AND RISK AMONG
THE ANCIENT GREEKS
door Esther Eidinow.
Oxford University Press. Oxford 2007.
534 pag. € 135,80

blijft?' Impliciet ging deze vragensteller ervan uit dat de toekomst vastlag en dat de goden wisten wat er zou gaan gebeuren. Voor Leuka waren er slechts twee opties – blijven of niet – zodat de mogelijke toekomstscenario's en expliciete risicoanalyse ontbraken. Overigens vertelt de overlevering het antwoord van het orakel niet.

Anders dan vroeger zien huidige toekomstverkenner de toekomst expliciet als onzeker; er kunnen zeer veel mogelijke toekomstscenario's zijn. Ze gaan ervan uit dat we slechts scenario's kunnen ontwerpen om vervolgens op basis daarvan een risicoanalyse te plegen. Het is dan ook onmogelijk te voorspellen wat de beste toekomst zou zijn en hoe die verkregen zou kunnen worden.

Toch is de overgang tussen voorspellen en verkennen op dit moment nog niet compleet, ook niet bij instellingen als de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), die zich bezighoudt met plannen voor de toekomst van Nederland. In 1977 voerde de WRR de zogenoemde Algemene Toekomstverkenning (ATW) uit. Onderwerpen waren onder meer milieu, mobiliteit, gezondheidszorg en onderwijs. Een groot aantal mogelijke toekomstige problemen werd aangestipt met de bedoeling die te gaan omzeilen, juist door ze onder de aandacht te brengen. Volgens critici berustte de ATW echter te veel op voorspellingen – met maar één variabele, namelijk economische groei (of stagnatie) – en te weinig op scenario's.

Bij de WRR loopt nu, omdat de behoefte aan toekomstdenken alleen maar groeit in onzekere tijden, het project *Praktijken van Toekomstverkenning*, over verbetering van de methodologie bij toekomstverkenningen. Zoals verwacht, spelen expliciete scenario's hierin een grote rol.

Zo zal het WRR-onderzoek nog duidelijker maken dat over de toekomst niets zeker is. Deze nadruk op twijfel zal het werk van de raad en andere toekomstdenkers alleen maar betrouwbaarder maken. Een suggestie van zekerheid rond toekomstvoorspellingen wordt immers snel gelogenstraft als zaken zich anders blijken te ontwikkelen – de Griekse ziener getuigen hiervan. Keiharde voorspellingen zijn op dit complexe terrein onmogelijk en dat kan het publiek maar beter weten. De kennis van morgen zal nooit op tijd beschikbaar zijn. Besluiten kunnen alleen genomen worden op basis van ideeën over morgen. De toekomst voorspellen kunnen we niet, verkennen wel.

Kim Beerden is werkzaam bij de sectie Oude Geschiedenis te Leiden, waar zij een proefschrift voorbereidt over antieke voorspelkunst.